

Žemaitijos archeologės šviesiam atminimui

Dalia Karalienė

Žemaičių muziejaus „Alka“ vyr. muziejininkė

Besidomintiems krašto istorija ir kultūra yra žinoma Žemaitijos tyrinėtoja, archeologė ir muziejininkė Laimutė Valatkienė. Tačiau 2018 m. spalio 15 dieną, tuokart buvusią tokią šviesią ir saulėtą, aptemdė netektis. Muziejininkė, archeologė mirė po sunkios ligos savo gimtadienio dieną. Po netekties sunku rašyti, dar sunkiau kai mintis nepaleidžia, jog visa, kas prasminga, jau liks praeityje. Tačiau kolegės, bendramintės šviesus prisiminimas išliks muziejininkų, archeologų, jos bičiulių atmintyje.

Dauguma L. Valatkienės darbo metų prabėgo „Alkos“ muziejuje. Šiam muziejui buvo palikti archeologės, muziejininkės darbai ir sukaupta patirtis, atiduoti patys kūrybingiausi, brandžiausi metai. Todėl ir dabar L. Valatkienė neatsiejama su ant Žaliojo kalno Telšiuose baltuojančiu „Alkos“ muziejumi, su tomis istorinėmis vertybėmis, kurios čia surinktos, sukauptos jos ilgalaikių archeologinių, muziejinių tyrinėjimų metu.

Laimutė Valatkienė „Alkos“ muziejuje 2004 m.

Teresa Laimutė Valatkienė gimė 1937 m. Mažeikių r. Kušlėnų kaime, tarnautojų šeimoje. 1988 m. baigė Vilniaus universiteto istorijos fakultetą. Savo biografijoje ji rašo: „1971 m. pradėjusi dirbti Telšių kraštotyros muziejaus filiale – Mažeikių kraštotyros muziejuje, domėjauosi kraštotyra, archeologija. Rinkdama medžiagą aptikau žmogų, žinojusį pilkapį miške ir ardomo senkapio Ventos šlaite, vietas. Jo dėka ir buvo išaiškintas Zastaučių pilkapis, kurį 1974 m. tyrinėjo archeologas V. Valatka. Nuo tada mano gyvenimo kelias ir pasisuko archeologinės veiklos linkme. Traukė toks paslaptingas, mažai žinomas, įdomus darbas, ieškojimai. 1974 m. perėjusi dirbti į Telšių kraštotyros muziejaus vyr. fondų saugotojos pareigas, ėmiau dalyvauti archeologinių paminklų žvalgymų ir tyrinėjimų, vadovaujamų V. Valatkos, ekspedicijose“.

Susipažinusi su muziejininku ir archeologu Vitu Valatka sukūrė šeimą. Kadangi labiausiai domėjosi ir traukė archeologija, kartu su V. Valatka tyrinėjo Žemaitijos archeologinius paminklus: Žaduvėnų

pilkapius (Telšių r.) ir Vembutų senkapį (Telšių r.) 1975 m., Kukių kapinyną (Mažeikių r.) 1976 m. Tačiau dvejus metus trukusį gražų ir prasmingą, bendrą gyvenimą nutraukė negailestinga vyro mirtis – 1977 m. rugpjūčio 23 d. Vitas Valatka mirė. Netekusi bendraminčio, L. Valatkienė toliau tęsė Žemaitijos tyrinėjimus (nuo 1977 m. rugsėjo 1 d. ji buvo paskirta į moksl. bendradarbių pareigas).

Gyvenimo aprašyme archeologė pažymi: „1978 m. eksploatuojamame žvyro karjere, Galkančiuose (Telšių r.) išaiškėjo ardomas senkapis, kurį tais pačiais metais ir tyrinėjau. Nuo čia ir prasidėjo mano savarankiškas archeologinės praktikos darbas. Mano tyrinėjimų kelrodžiu ir vadovu tapo mokslininkas, archeologas habil. dr. A. Tautavičius. Visais darbo klausimais kreipdavausi, gaudavau patarimų, pamokymų ir sveikos kritikos“.

Maudžiorų plokštinių kapinyną (Kelmės r.) – žemaičių genties palikimą archeologė tyrinėjo 1979, 1980, 1983, 1984 m. Žalakių senkapio (Kelmės r.) tyrinėjimai buvo atliekami 1980, 1982 m. Šatrijos kalno papėdės pietinė gyvenvietė tyrinėta 1984 m. Godelių kapinyną (Plungės r.) L. Valatkienė tyrinėjo 1986 m. Tyrinėjant rasta 14 degintinių kapų, dviejų tipų apeiginės duobės – tai kuršių etninio junginio palikimas. Archeologinė medžiaga datuota XI – XIII a.

Melioratorių aptiktas iki to laiko nežinomas kapinynas Kuršų kaime (Telšių r.) tyrinėtas 1987 m. Ardomoje kapinyno dalyje archeologė ištyrė 56 kapus, iš kurių – du kapai buvo degintiniai. Surasta ir duobė su degėsiomis, susijusi su mirusiųjų simbolinio laidojimo apeigomis. Pagal tyrinėjimų medžiagą kapinynas datuotas XIII – XV a. pirmąja puse.

Restauruojant Šv. Aleksandro bažnyčią Varniuose (Telšių r.), zakristijos požemyje buvo atlikti archeologiniai tyrinėjimai, kuriems vadovavo L. Valatkienė. Nustatyta, kad minėtoje vietoje mirusieji palaidoti XVII – XVIII a.

Žemaičių muziejaus „Alka“ archeologinės ekspedicijos, kurioms vadovavo L. Valatkienė, buvo tęsiamos ir vėlesniais metais: Kumpikų senkapio (Telšių r.) žvalgomieji tyrinėjimai 1993 m., Varnių senkapio tyrinėjimai 1995 m., Bauželio senkapio (Telšių r.) žvalgomieji tyrinėjimai 2000 m. ir Vembutų piliakalnio (Telšių r.) aplinkos žvalgymai 2003 m. Archeologė dalyvavo Džiuginėnų gyvenvietės (Telšių r.) žvalgomuosiuose tyrinėjimuose 2007 m.

*Bauželio kapinyno tyrinėjimai. Archeologinės ekspedicijos dalyviai 2000 m.
Archeologė L. Valatkienė sėdi pirma iš kairės*

Telšių ir Varnių senamiesčiuose archeologė vykdė tyrinėjimus 1992–2003 m. laikotarpiu (daugiausia tai buvo žvalgomojo pobūdžio tyrinėjimai).

Be šių, jau minėtų archeologinių ekspedicijų, surengta dar keletas žvalgomojo pobūdžio trumpesnių išvykų, siekiant išaiškinti archeologijos paminklus Žemaitijoje. Žvalgyta Kalnėnų, Pagadonės, Pagermančio, Jazdauskiškių, Nausodžio, Didvyčių, Eivydu, Želvaičių, Vabalių ir keletas kitų senkapių, Getautės, Šatrijos, Plinijos, Gondingos, Džiugo, Vembūtų piliakalniai ir kt.

L.Valatkienė parašė nemažai mokslinių straipsnių, archeologinių paminklų žvalgymų ir tyrimų ataskaitų, surinko tūkstančius eksponatų. Muziejaus moksliniame archyve sukaupta daug muziejininkės užrašytų prisiminimų, aprašų iš etnografijos ir istorijos. L. Valatkienės darbų išspausdinta Telšių, Kelmės, Plungės rajonų laikraščiuose, žurnale „Žemaičių žemė“. Nuo 1978 m. jos archeologinių žvalgymų ir tyrinėjimų darbų paskelbta moksliniuose informaciniuose leidiniuose „Archeologičeskije otkritija“, „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“. Nemažai jos straipsnių paskelbta knygoje „Žemaičių praeitis“ bei Telšių miesto istorijai skirtame rinkinyje „Telšiai“. Mokslinė medžiaga apie 1987 m. tyrinėtą Kuršų kapinyną išspausdinta leidinyje „Lietuvos archeologija“ (T. 11. 1995).

Labai svarbus archeologės siekis buvo išleisti ir publikuoti V. Valatkos rašytinių darbų palikimą. Bendradarbiaujant kartu su Danute Mukiene ir prof. habil. dr. Algirdu Girininku buvo išleisti Vito Valatkos darbai – „Žemaičių žemės tyrinėjimai“: knyga I „Archeologija“ 2004 m. ir knyga II „Muziejininkystė, etnografija, kraštotyra“ 2006 m.

Muziejininkė buvo parengusi ne vieną ekspoziciją ar jos teminių skyrių, rengė parodas, dalyvaudavo edukacinėje veikloje. Rinko medžiagą, prisiminimus apie Rainių tragediją, parengė pirmąją muziejaus ekspoziciją Rainių Kančios koplyčioje. Nuo 1975 m. ji organizavo kraštotyrines kompleksines ekspedicijas, kurioms ir vadovaudavo. L. Valatkienė teikė metodinę pagalbą žymiam Žemaitijos kraštotyrininkui Konstantinui Bružui ir jo įkurtam muziejui Žemaičių Kalvarijoje, Žaliojoje trobelėje.

L. Valatkienė „Alkos“ muziejuje archeologinės parodos atidaryme, 2008 m.

L. Valatkienės darbai neliko nepastebėti – 2002 m. gruodžio 30 d. už muziejininkystės darbus muziejininkei, vyr. archeologei paskirtas garbingas apdovanojimas – Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos premija. Kultūros ministerijos Baltojoje salėje jai buvo įteiktas laureatės diplomai.

Darbai, darbeliai, o tarp jų ir gerb. Laimutės pomėgiai. Vienas iš svarbiausiųjų - knygų skaitymas, antrasis – muzika. Gera, kai padainuodavo romansą, kai grojo akordeonu arba pianinu. Žinau, kaip jai buvo smagu vairuoti mašiną, kaip gera buvo mums kartu su ja ankstyvą rytą rasotame miške sutikti saulę ir grybauti. Laimutei visuomet buvo gera grožėtis gamta ir vedžioti savo ištikimąjį keturkojį draugą – šunelį.

Pastovus, eilę metų kartu dirbtas darbas leidžia man teigti apie archeologės ir muziejininkės kruopštumą. Mačiau ją susikaupusią, palinkusią prie perkasų žemės ir kepinant vasaros karščiams, ir spaudžiant geliančiam šaltukui. Archeologė visuomet įdėmiai fiksuodavo žemės sluoksniuose atidengtą buvusių kartų palikimą. Dažnai ekspedicijos metu tolimame Žemaitijos pakraštelyje energingai vadovavo senkapių tyrinėjimams. Tūkstančius kartų pagarbiai kilnojo, matavo kiekvieną radinį. Po to gimė dienoraščiai, archeologinių tyrinėjimų ataskaitos, straipsniai ir... atsivėrė dalis mūsų protėvių būties paslapties.

Mintyse įstrigę Žemaičių Kalvarijos kraštotyrininko Konstantino Bružo iškilmingumu dvelkiantys žodžiai: „MIELA ALKA, TU AMŽINYBĖS LENTYNA – vieta nemirtingumui“. Manau, jog kiekvienas turime savąją ALKĄ, tik skiriasi mintys ir darbai. Gerbiama Laimutė buvo suradusi savo pašaukimą, savo gyvenimo ALKĄ – archeologiją ir muziejininkystę.